

cap. 18 fins al final, la narració esdevindrà la relació del desenvolupament de la física nuclear, que començà amb el nom d'atomística. I on l'autor dedicarà més extensió serà en l'explicació detallada dels progressos fets en el coneixement de les anomenades «partícules elementals», fins a arribar a les teories actuals que consideren, amb fonament objectiu, que aquestes partícules no són pas els «elements» que componen la matèria, sinó que encara són entitats compostes d'altres subpartícules. El principi director de les recerques continua essent el de la simplicitat: uns pocs elements —autèntics *elements*— han d'explicar la composició material.

Hem dit que l'esforç de l'autor per a donar una visió completa de la qüestió ha estat més reeixit en aquest tercer llibre. Efectivament, ens exposa fins i tot modernes teories sobre la composició de les partícules que encara no han passat als llibres de text de física nuclear, i de les quals hom pot tenir notícia només per les revistes científiques. Cal felicitar-nos, doncs, que hagi estat publicat en la nostra llengua un llibre tan complet sobre el tema, que pot posar-se tant a les mans d'un estudiant de BUP, per la simplicitat i claredat d'exposició, com a les d'un universitari, que hi trobarà qüestions que encara no tracten els seus llibres de text. Per això desitgem que un llibre de tanta utilitat sigui difós com li pertoca, per la utilitat que reportarà, entre uns i altres.

La reflexió filosòfica sobre el tema és en el capítol final, amb el nom de «Conclusió», i és semblant a la del llibre *Origen i estructura de l'univers*: si la matèria és un compost que pot corrompre's i té una història que va des del «Big Bang», on començà a formar-se, fins ara que segueix evolucionant, no pot tenir en ella mateixa la raó de la seva existència; cosa que fa pensar en Algú que intel·ligentment l'ha creada i programada fins a la capacitat de formar els àtoms, les molècules, els compostos orgànics i els éssers vius, amb el mateix home.

Lluís Via i Boada
Doctor en Ciències Naturals

Francesc EXIMENIS, O. F. M., *Dotzè llibre del Crestià*, Segona part, volum primer, a cura de Curt Wittlin, Arseni Pacheco, Jill Webster, Josep Maria Pujol, Josefina Figuls, Bernat Joan i August Bover. Col·legi Universitari de Girona —Diputació de Girona, 1986, XXXVIII + 522 pàgs.

S'inicia amb el present volum l'edició de la part del *Dotzè del Crestià* de Francesc Eiximenis que encara restava inèdita, però que tothom considerava indispensable no tan sols per a una millor coneixença d'Eiximenis, autor d'un tractat de teoria política, sinó també de la realitat política de la segona meitat del segle XIV i primers anys del XV, si hom té present la vinculació del menoret de Girona amb aquesta realitat. Amb l'edició d'aquesta part inèdita del *Dotzè* encara són més actuals les paraules de E. de Hinojosa quan parla d'Eiximenis, autor d'un tractat de teoria política: «el fruto más sazonado de nuestra literatura teológico-política en la Edad Media; no inferior ciertamente en la doctrina a los mejores libros de índole análoga escritos en otros países, y superior a todos ellos por la gran erudición.» Amb la present edició hom posa a l'abast dels investigadors un ventall amplíssim de possibilitats, des de la història de les idees i la cultura, i també dels fets del temps en que visqué Eiximenis, fins la lingüística i l'estilística literària.

El contingut de la segona part del *Dotzè*, l'edició del qual s'inicia amb aquest volum, correspon propiament al gènere «regiment de prínceps», la qual cosa vol dir que hom tractarà de tot allò que fa referència a l'ofici de governar i també tot allò que fa referència a la vida privada de qui governa. Eiximenis amb el *Dotzè* segueix una tradició ja molt antiga (Isòcrates a la Grècia antiga i Marc Antoni al món romà), també seguida a Orient, i que sobretot a l'Edat Mitjana, tant a l'Alta com a la Baixa, donà lloc a una producció literària notable (p.e.: Martí de Braga, Isidor de Sevilla, Jonàs d'Orleans, Hinckmar de Reims, Joan de Salisbury, Tomàs d'Aquino, Joan de París, etc.). Dins la

cinquena part del *Dotzè*, que és la que es publica ara, i que comprén des del capítol 468 fins el capítol 675, tracta Eiximenis del príncep, el qual «sens ajudes de gran virtuts jamés... pot regir bé.» Abans, però, d'exposar aquestes virtuts, Eiximenis reflexiona sobre la tasca que és governar (c. 468-478) i la participació que també té el príncep «en l'espiritual» (c. 479-490). El príncep que Eiximenis descriu en aquests dos punts és un príncep teocràtic. Es mostra, doncs, partidari de la teoria descendent del poder de manera clara: «l'home que Déus appella a regir»; «de qui (Déu) eren vicaris en la terra»: «per honrar Déu, del qual és vicari»; «per honrar son grau e son estament, qui és potestat devallada del cel», «són especials vicaris seus en la terra e los quals ell ha exalçats sobre lo seu poble», etc. A partir d'aquí i fins la fi d'aquest cinquè tractat, Eiximenis, d'acord amb la tradició ja esmentada, exposa i descriu «les virtuts necessàries a tot regent». Ara Eiximenis es mostra palesament partidari del naturalisme o de la teoria ascendent del poder, de la «democràcia» o populisme pel que fa a la concessió del poder: «lo món ha elegit los prínceps per salvar la cosa pública»; «qui primerament elegiren senyor, no l'elegiren per fer-se catius seus, com lavors fossen iguals», «la comunitat per bé de la cosa pública elegeex lo príncep e li dóna si tota quan autoritat lo príncep hy à... donchs, no contrastant que aja príncep elegit, si lo príncep no és profitós a ço que és elegit per la comunitat roman en son plen poder de toldre al príncep la dita senyoria e l'ús del regiment»; etc. Aquest príncep ha d'ésser, primer, «savi» (c. 496-502). A la saviesa hi arriba el príncep per cinc vies: «per especial oració e suplicació a nostre senyor Déu»; «per propi estudi e contemplació»; «per magistral o sicial informació»; «per literal declaració»; «per continua experiència e negociació». En parlar dels llibres necessaris al príncep, Eiximenis diu que «príncep sens llibres e sens estudi no mereix ésser príncep, car la meytad o quaix de tota la saviesa que mester havia, li era fallida», amb la qual cosa anuncia ja el que serà el príncep

renaixentista. En segon lloc, «com lo príncep deu ésser hom verdader e leal e constant, així com una gran colona e alta de la casa de Déu» (c. 504-581), conseqüència de la concessió del poder per part de la comunitat, la qual cosa el porta a rebutjar l'anomenat *ius belli* en les relacions príncep-poble. En el context d'aquesta segona virtut, cal que el príncep domini el vici de la gola i la luxúria, la qual cosa li permet parlar profusament de les dones i l'educació dels fills (vegi's el *Terç* i el *Llibre de les dones*), els quals «sien atesos a gramàtica e a altres sciències quadrivials» i «deun-los encara ensenyar de escriure, car l'escriure servex sens fi als grans senyors», i també «a les donzelles e a les dones». La tercera virtut és que sigui just (c. 482-596), car els prínceps «són ordens e deputats e elets per fer justícia al poble qui ls és comanat». La quarta virtut és que sigui «piadós e misericordiós» (c. 597-601). Tot seguit Eiximenis fa ampla referència al tema de la tirania (c. 602-609), present en tota la literatura política de la Baixa Edat Mitjana (p.e.: Alvar Pelai, Gil de Roma i altres), i ho fa partint d'Aristòtil i la seva *Política*. El dret de resistència al tirà encaixa ajustadament en la línia de la teoria del poder descendent i populisme defensat per Eiximenis: si bé és veritat que «no és legut matar sinó en certs casos, dels quals aquest no és negun», i «que lo Salvador nos mana aver paciència e no retre mal per mal», tanmateix «si lo poble se veu poderós sobre ell, deu-li dar comiat graciosament...; o pot lo poble recórrer lavòs al papa, axí com a general papa de cretiantat, demanant-li consell e ajuda; o pot demanar al tiran corts o parlament general e aquí manifestar sos greuges». L'altra virtut que ha de posseir el príncep és la humilitat (c. 610-612). Cal també que sigui pacient (c. 613-617). En exposar la virtut de la benignitat (c. 617-621), Eiximenis exposa de bell nou la possibilitat del dret de resistència armada al tirà o al príncep que per ira fa violència sobre els seus súbdits. Cal també que sigui «amigable e afable» envers els seus vassalls (c. 622-635). I també «magnífich e liberal» (c.

635-651), mai, però, a costa de la comunitat. La pau (c. 652-654), el tema de la guerra justa (c. 655-668) i la necessitat «de corts e parlament» (c. 669-675), una cosa lligada a l'altra, clouen el tractat cinquè del *Dotzè*, editat ara. Eiximenis exposa quan la guerra és justa: «si és actaritat de major, de manament del qual se fassa la batalla»; «que la causa per què.s mana o.s fa sia justa; ço és, perseguir o refrenar los mals hòmens e defensar los bons»; «que la intenció sia dreta»; «modèstia e manera de perseguir-la»; «Persona convinet, ço és persona setglar». Eiximenis, que visqué el procés de quebrantament del poder reial i la instauració d'una espècie de supremacia estatal de les Corts, segons diu R. d'Abadal, descriu, en els capítols finals de tractat un quadre teòric sobre el que presenten i han d'ésser les Corts, partint d'allò que suposen les guerres. Exposada, doncs, les raons que justifiquen llur existència, és a dir, llurs finalitats: «per tal que sia feta justícia per lo príncep e per sos oficials als altres súbdits i vassalls»; «per profit de tot lo regne e de la cosa pública..., car aquí se fan estatuts e.s declaren aquells qui fets són si y hadupte negun; car aquí demanen los vassalls als prínceps diverses gràcies e libertats;... car si lo príncep deu fer guerra a negun e s'entén a defendre d'altre qui sia enemich, aquí.s tracta com lo príncep proveirà a totes aquestes coses covinenment...; per la necessitat del príncep...» En els dos últims capítols, sota l'apariència d'una digressió erudita sobre les Corts franceses i angleses, Eiximenis exposa un programa maximalista per a aquestes, sota la qual cosa hom pot veure la tendència del moment: «Per totes aquestes coses —acaba i sentència Eiximenis— apar com les Corts o els Parlaments generals dels regnes són ordenats a gran exaltació e conservació de la cosa pública».

La present edició comprén una breu introducció (pàgs. IX-XVI); la transcripció de les rúbriques del «Segon volum del *Dotzèn libre*», que corresponen a les parts V, VI, VII i VIII del *Dotzè* (pàgs. XIX-XXXVIII); la transcripció de la part V del *Dotzè* (pàgs.

3-500; i l'aparat de correccions (pàgs. 503-518). És tracta d'una transcripció molt correcta i acurada de l'únic manuscrit existent (el ms. 167 de la Biblioteca Metropolitana de València), segons els criteris fixats per la Comissió Editora d'acord amb el Consell Assessor. Tanmateix, hom hauria agraït que els haguessin exposat a la introducció. Si hom exceptua el no posar en cursiva «Terç» (pàg. 372) i també algun altre títol de llibre; que al capítol 648 de «terçament» hom passa a «quintament», mancant-hi, doncs, «quartament» (pàg. 442), i no se'ns diu res a l'aparat de correccions; que hom transcriu «capitlo,» (!), i alguna altra, hom pot dir que es tracta d'una edició ben aconseguida...

Altra cosa és la qüestió de les fonts. És un tòpic la dificultat que presenten les obres d'Eiximenis quan hom pretén identificar-les. Una edició crítica, emperò, ja no és tan crítica quan manca l'aparat de fonts. Aquesta hauria aclarit el mètode emprat per Eiximenis en l'ús de les *auctoritates* i els autors i obres citades i les implícites. Hauria aclarit, potser, el perquè de les contradiccions observades en les obres d'Eiximenis (p.e.: poder descendent o teocràtic i poder ascendent o democràtic o populisme, en aquesta obra). Es deu això al fet cronològic en la confecció de l'obra o responen aquestes contradiccions al mètode emprat per Eiximenis present a totes les seves obres? Esperem, com diuen els editors, que ben aviat hom arribi a una «síntesi sistemàtica» sobre aquest problema de les obres eiximenianes.

Josep Hernando

Evangelista VILANOVA, *Història de la Teologia Cristiana. Vol. I des dels orígens al segle XV*, Col·lectània Sant Pacià, Facultat de Teologia de Barcelona, Ed. Herder, Barcelona 1984, 787 pàgs.

Dom Evangelista Vilanova, monjo de Montserrat i professor de la Facultat